

УДК 330.322

Сорочка С.І.

аспірант кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського навчально-наукового інституту
«Університет банківської справи»

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження інвестиційної діяльності є актуальними. У статті розглянуто стимулювання інвестиційної діяльності через концепцію системи. Для цього використано системний підхід. Запропоновано визначення поняття «система стимулювання інвестиційної діяльності». Розглянуто ознаки, елементи, структуру та інші характеристики системи.

Ключові слова: система, елементи, інвестиційна діяльність, ознаки, система стимулювання інвестиційної діяльності.

Сорочка С.И. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К СТИМУЛИРОВАНИЮ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исследование инвестиционной деятельности актуальны. В статье рассмотрено стимулирование инвестиционной деятельности через концепцию системы. Для этого использован системный подход. Предложено определение понятия «система стимулирования инвестиционной деятельности». Рассмотрены признаки, элементы, структуру и другие характеристики системы.

Ключевые слова: система, элементы, инвестиционная деятельность, признаки, система стимулирования инвестиционной деятельности.

Sorochka S.I. SYSTEMATIC APPROACH TO INVESTMENT PROMOTION

The research of investment is a question of urgent importance. This article deals with the investment incentives through the concept of the system. The systematic approach is used. A definition «investment incentive system» is suggested in the article. Features, elements, structure and other characteristics of the system are considered in this work.

Keywords: system, elements, investment, features, system of investment incentives.

Постановка проблеми. Для перетворення України на країну з розвинутою економікою потрібний великий обсяг інвестицій. Тому дослідження, де об'єктом є інвестиційна діяльність, а особливо її стимулювання, є актуальними.

«Навколишній світ і діяльність людини з точки зору сучасної науки мають системний характер» [1, с. 5]. Така точка зору на навколишній світ і діяльність людини дозволяє краще вивчати та розуміти їх, а значить і впливати на них. Не виключенням є економічні процеси та явища. Тому, важливо розглядати стимулювання інвестиційної діяльності комплексно, системно. Необхідність концепції системи стимулювання інвестиційної діяльності зумовлена тим, що існує сукупність факторів, умов, які впливають комплексно на інвестиційну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем інвестиційної діяльності, її стимулювання, займалось багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема: О. Буцька, Дж.М. Кейнс, А. Кузнецова, В. Приходько, Б. Пшик, М. Фрідман, А. Череп, Й. Шумпетер та багато інших.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, системний підхід до дослідження інвестиційної діяльності використовувався рідко. Тому актуальним залишається використання системного підходу до стимулювання інвестиційної діяльності.

Мета нашого дослідження полягає у використанні системного підходу до дослідження стимулювання інвестиційної діяльності. Логіка міркувань призвела до необхідності вирішення таких завдань:

1. розглянути суть системного підходу;

2. дослідити стимулювання інвестиційної діяльності як систему, з визначенням її елементів, ознак, структури та інших характеристик.

Виклад основного матеріалу. Основою системного підходу є дослідження об'єктів як системи. Цей підхід орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, виявлення зв'язків складного явища (об'єкта) та на зведення їх в єдину теоретичну систему [2, с. 288].

Для початку з'ясуємо, що таке система. В науковій літературі немає єдиного підходу до визначення цього поняття.

В економічному словнику, авторами якого є Завадський Й.С. Осовська Т.В., Юшкевич О.О., зазначено, що «система (англ. *system*) – 1. сукупність взаємопов'язаних між собою частин, елементів, які утворюють єдине ціле. 2. порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; правильне розташування частин, певний порядок, зв'язане ціле; це внутрішньоорганізована сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле і спільно діють для досягнення поставленої мети.» [2, с. 281].

В енциклопедії інвестицій за редакцією Дяківа Р.С. зазначено, що «Система (грец. *systema* – складене із частин, з'єднане) – 1. Сукупність елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність. С. відіграє важливу роль у сучасній науці, техніці та практичній діяльності. Будь-яка система може бути розглянута як елемент системи вищого порядку, тоді як її елементи можуть виступати як системи нижчого порядку. 2. Сукупність заходів, методів і засобів організаційно-екологічного, нормативно-правового, техніко-технологічного характеру, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених вимог у тій чи ін. сфері діяльності» [3, с. 437].

Пшик Б. І., Смовженко М. Я. вважають, що «...система – це сукупність, що складається зі з'єднаних частин, множини елементів, які є неподільними, відповідними і перебувають у взаємозв'язках один із одним та утворюють визначену цілісність, тобто єдність певної структури, яка із зовнішнім середовищем взаємодіє як єдине ціле.» [4, с. 371].

Зазначені вище поняття дають можливість зрозуміти, що вважати під системою, але коли ми розглядаємо конкретну систему, то доцільно вказати мету її існування. Тому, під системою стимулювання інвестиційної діяльності необхідно розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність, що має мету спонукати до інвестиційної діяльності (рис. 1).

Кожна система має ознаки. Система стимулювання інвестиційної діяльності має основні ознаки, які характерні для багатьох систем. На основі даних з навчального підручника Сорока К. О. «Основи теорії систем і системного аналізу» можна визначити основні ознаки системи стимулювання інвестиційної діяльності, а саме: цілісність; якісна визначеність; відмежованість відносно середовища; структурованість і гетерогенність; взаємодія частин системи між собою; взаємодія з навколишнім середовищем; емерджентність; наявність цілей, ціленаправленість [1, с. 17].

Цілісність означає, що система стимулювання інвестиційної діяльності є об'єднанням частин, яке виступає як одне ціле по відношенню до навколишнього оточення. Щодо *якісної визначеності*, то ця система є сукупністю елементів, яка має якісні ознаки, які характерні тільки для неї і відсутні в інших. Наприклад, якісними ознаками цієї системи є обсяг інвестицій, обсяг грошової маси, облікова ставка, певні природні ресурси, політичний режим та ін. Багато якісних ознак даної системи може бути виражено кількісно. Щодо *відмежованості відносно середовища*, то однозначно визначити границі цієї системи досить складно, але без сумніву є те, що в неї входить і не входить, тобто є зовнішнім по відношенню до неї. Щодо *структурованості*, то вона є структурованою, має різні рівні, в систему входять підсистеми і т. д. Наприклад, фінансова підсистема включає бюджетно-податкову, монетарну та інші системи, тобто існує чітка структурованість. *Гетерогенність* полягає в неоднорідності складу, наприклад, такі підсистеми як економічна, політична, правова та інші є неоднорідними. *Взаємодія частин системи між собою* означає, що частини системи стимулювання інвестиційної діяльності взаємодіють між собою і тільки у даній взаємодії вони утворюють систему. Ця система *взаємодіє як ціле з навколишнім середовищем*. Вона є відкритою системою, оскільки обмінюється з навколишнім середовищем інформацією. *Емерджентність* системи стимулювання інвестиційної діяльності полягає в тому, що властивості цієї системи не зводяться до властивостей елементів з яких вона побудована.

Наприклад, властивості цієї системи не зводяться до властивостей облікової ставки, бюджетної дотації, політичного режиму чи інших елементів. *Наявність цілей, ціленаправленість* системи стимулювання інвестиційної діяльності означає, що вона створена для певних цілей [1, с. 17-20].

Всі елементи системи повинні орієнтуватися на одну мету. Відповідно до якої формуються завдання, цілі і вся система діє як одне ціле.

Мета цієї системи стимулювати до інвестиційної діяльності, тому її цілями є:

1. дослідження умов, які є важливими для інвесторів. Визначення умов, які найбільше приваблюють інвесторів;
2. дослідження впливу елементів на формування умов;
3. стимулювання до інвестиційної діяльності шляхом впливу на елементи системи.

Система стимулювання інвестиційної діяльності складається з таких елементів: податкові ставки, облікові ставки, політичний режим в країні, стан судової системи, кількість святкових днів у році, наявність тих чи інших природних ресурсів, кваліфікація працівників, виробничі можливості та інші. Елементів є багато, крім того, у зв'язку з безперервним науковим прогресом постійно виникають все нові вимоги до елементів системи, а також з'являються нові елементи. Тому вичерпний перелік елементів системи стимулювання інвестиційної діяльності скласти практично неможливо, але можливо ці елементи згрупувати в підсистеми.

Перед тим, як групувати елементи в підсистеми, з'ясуємо, які фактори впливають на інвестиційний клімат. В економічній літературі [5, с. 259]: «Під інвестиційним кліматом держави розуміють сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, культурно-історичних, організаційно-правових і географічних факторів, що притаманні певній країні, і обумовлюють інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів.»

Третяк Н. М. зазначає, що «До основних факторів, що формують інвестиційний клімат держави

Рис. 1. Система стимулювання інвестиційної діяльності

належать: організаційно-правовий фактор, політичний фактор, економічний фактор, характеристика потенціалу країни, фінансовий фактор, соціально-культурний фактор, міжнародні відносини, розвиток ринкової економіки, загальні умови господарювання» [6, с. 166].

Любимов В. І. провівши аналіз наукових джерел робить висновок, що доцільніше використовувати поняття «інвестиційне середовище» замість поняття «інвестиційний клімат», оскільки останнє не враховує інституційних особливостей вітчизняної економіки [7, с. 4]. Тому надалі ми використовуватимемо поняття «інвестиційне середовище». Любимов В. І. зазначає, що під інвестиційним середовищем розуміємо «...все те, на що зважає інвестор, коли оцінює, наскільки сприятливі чи несприятливі у тій чи іншій країні умови для вкладення капіталу, включаючи інституційно-політичні, економічні, природно-екологічні, соціально-культурні, демографічні та міжнародні економіко-політичні передумови. Таким чином, категорія «інвестиційне середовище» дає змогу отримати уявлення про ту систему орієнтирів і цінностей, у рамках якої діють інвестори, в тому числі й іноземні.» [7, с. 5].

Враховуючи фактори, які впливають на інвестиційне середовище, доцільно всі елементи системи стимулювання інвестиційної діяльності віднести до наступних підсистем:

- політична підсистема (наприклад, елемент системи – політичний режим та ін.);
- економічна підсистема (наприклад, елемент системи – зовнішній борг та ін.);
- фінансова підсистема (наприклад, елементи системи – монетарні та бюджетно-податкові інструменти та ін.);
- правова підсистема (наприклад, елемент системи – закон про захист іноземних інвестицій та ін.);
- соціально-культурна підсистема (наприклад, елемент системи – кількість святкових днів у році та ін.);
- природно-ресурсна підсистема (наприклад, елементи системи – наявність тих чи інших ресурсів, територіальне розташування країни та ін.);
- інформаційно-інтелектуальна підсистема (наприклад, елемент системи – інформаційні технології та ін.);
- виробнича підсистема (наприклад, елемент системи – виробничі можливості та ін.).

Умови системи стимулювання інвестиційної діяльності доцільно поділити на базові та стимулюючі. Базові умови – це умови, наявність яких є обов'язковою, щоб інвестор прийняв рішення про подальший розгляд перспективи інвестування. Зазвичай, базові умови є у більшості розвинених країн. Стимулюючі умови – це умови, які спонукають інвестора до вкладання, після того як його базові умови задоволені. Базові та стимулюючі умови інвестори порівнюють з умовами у конкурентів. Наприклад, умови певної країни порівнюються з умовами в іншій.

Наприклад, іноземний інвестор розглядає варіант інвестицій в сільське господарство, а саме в садівництво. Важливою для нього є можливість придбати землю, як в більшості розвинених країнах. Відсутність можливості іноземцю купити землю приведе до відмови вкладання коштів. Тобто, базова умова не відповідає потребам інвестора, і його вже не цікавить, чи держава підтримує садівництво (наприклад, надає податкові пільги). Стимулюючою умовою може бути, наприклад, наявність державної підтримки садівництва, якщо така умова буде кращою в порівнянні з умовами в інших варіантах вкладання.

Базові та стимулюючі умови формують середовище, в якому працюють суб'єкти такі як: міжнародні організації та об'єднання країн, держави, юридичні і фізичні особи. Суб'єкти, в свою чергу, можуть вимагати умови, в яких хочуть працювати. Таким чином, суб'єкти впливають на умови, а умови на суб'єкти.

Елементи системи можуть впливати на базові та стимулюючі умови, а деякі можуть бути ними. Наприклад, такий елемент системи як облікова ставка впливає на вартість кредитних ресурсів, що є умовою, в якій діє інвестор, а ставка податку є умовою для інвестора і є елементом системи.

Система стимулювання інвестиційної діяльності може мати такі рівні:

- мегарівень (рівень міжнародних організацій, об'єднань країн), наприклад, Європейський центральний банк знижує облікову ставку, щоб стимулювати інвестиційну діяльність;
- макрорівень (рівень держав), наприклад, зменшення бази оподаткування на суму інвестицій;
- мезорівень (рівень галузей та підприємств, які виробляють подібну або однакову продукцію, або складові до певної продукції), наприклад, стимулювання садівництва;
- мікрорівень (рівень підприємства), наприклад, стимулювання певного підприємства або групи підприємств, які знаходяться близько до кордону переорієнтуватися на експорт.

Системи за природою елементів можуть бути реальні та абстрактні. Система стимулювання інвестиційної діяльності є абстрактною тому, що відображає реальні системи та процеси, ідеальні конструкції [8, с. 34 – 35].

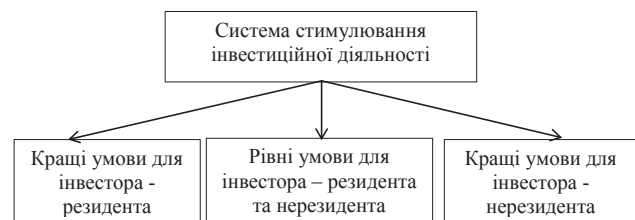

Рис. 2. Орієнтація системи стимулювання інвестиційної діяльності

За ступенем складності системи бувають прості, складні, великі. Такий поділ підкреслює, що в системному аналізі розглядаються саме складні системи великого масштабу. Для складних системи характерні такі основні ознаки: властивість робастності, наявність неоднорідних зв'язків та емерджентність. Оскільки під робастністю розуміють здатність системи при відмові її окремих елементів чи підсистем зберігати часткову праездатність (ефективність), то для системи стимулювання інвестиційної діяльності характерна ця ознака. Ця система збереже свою часткову ефективність, наприклад, при відсутності певного податку, якогось закону чи іншого, але при цьому працюватиме менш ефективно. Щодо простих систем, то вони можуть бути тільки або повністю справними, або несправними. В системі стимулювання інвестиційної діяльності між елементами є структурні, функціональні, каузальні та інші зв'язки, тобто наявні різні за типами зв'язки. Щодо емерджентності, то в системі стимулювання інвестиційної діяльності ця властивість присутня. Отже, ця система є складною. Відносити її до великої не будемо, оскільки різниця між складною і великою полягає в тому, що в останній однорідні елементи об'єднані зв'язком одного типу [8, с. 39].

Система стимулювання інвестиційної діяльності може бути орієнтована (див. рис. 2.) на внутрішнього чи зовнішнього інвестора або на обох.

Відповідно орієнтація на внутрішнього інвестора передбачає створення кращих умов для діяльності інвестора – резидента, ніж для нерезидента. Орієнтація на зовнішнього інвестора передбачає створення кращих умов для інвестора – нерезидента, ніж для резидента. Орієнтація на обох передбачає створення рівних умов для обох інвесторів.

Побудова системи стимулювання інвестиційної діяльності, яка б забезпечувала стабільний ріст економіки досить складне завдання. Для початку потрібно отримати відповідь на такі базові питання:

1. в яких умовах хочуть працювати інвестори і як їх стимулювати до інвестування;

2. хто повинен здійснювати управління або найбільший вплив на систему стимулювання інвестиційної діяльності. Зазвичай управління і найбільший вплив здійснює держава. Важливо, щоб система була побудована таким чином, щоб всі суб'єкти мали на неї вплив, щоб система діяла в інтересах більшості суб'єктів;

3. в яких межах держава повинна здійснювати вплив на економіку. Питання впливу на економіку держави було актуальним завжди. Одні вважають, що економічні процеси не потребують регулювання і сам ринок їх врегулює. Інші вважають, що держава повинна частково або повністю втручатись в економічні процеси;

4. хто має визначати пріоритетність галузей на які має спрямовувати свій вплив система і чи взагалі повинна існувати певна пріоритетність. Можливо, пріоритетність має визначати ринок, а саме прибутковість певних галузей. Також, слід зауважити, що за низького рівня оподаткування питання пріоритетності може взагалі зникнути, оскільки багато галузей стануть прибутковими;

5. стратегія розвитку системи повинна визначатись на основі тактичних завдань, тобто знизу вгору, чи спочатку повинна централізовано формуватись стратегія, а потім формувати тактичні завдання на основі стратегії, тобто зверху вниз;

6. на якого інвестора орієнтуватися – зовнішнього чи внутрішнього, чи на обох. На який обсяг залучення інвестицій потрібно орієнтувати систему;

7. стимулювання інвестиційної діяльності доцільно реалізовувати локально чи масштабно.

Висновки з проведеного дослідження. В статті відповідно до мети розглянуто суть системного підходу, проведено дослідження системи стимулювання інвестиційної діяльності. Визначено її елементи, ознаки, структуру та інші характеристики.

Системний підхід до стимулювання інвестиційної діяльності має не тільки теоретичне значення, але й практичне. Такий підхід дозволяє побачити місце стимулюючого заходу у системі і його вплив на систему. Впровадження стимулюючих заходів, які не враховують вплив на всю систему може бути мало-ефективним. Це, можливо, і є основною причиною низького обсягу інвестицій в Україні.

Стимулювання інвестиційної діяльності дуже важливе завдання для будь-якої країни. Дуже багато факторів впливають на інвестиційну діяльність, тому це завдання потрібно вирішувати комплексно. Система стимулювання інвестиційної діяльності потребує формування таких її елементів, які б у своїй взаємодії давали запланований результат. Серед багатьох елементів системи стимулювання інвестиційної діяльності доцільно для початку визначити, які мають найбільше, першочергове значення для інвесторів і за допомогою них стимулювати інвестиційну діяльність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. [Електронний ресурс] / К. О. Сорока. – Харків: – ХНАМГ, 2004. – 291 с. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/10895/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7_1_8%D0%BD.pdf
2. Економічний словник [Електронний ресурс] / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIG/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf
3. Енциклопедія інвестицій / [Дяків Р. С., Бохан А. В., Бурлаков О. М. та ін.]; за ред. Р. С. Дяківа. — К.: МЕФ, 2008. – 512 с.
4. Пшик Б. І., Смовженко М. Я. «Системний підхід до управління банківською діяльністю» // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкові перетворення в Україні в умовах світових інтеграційних процесів (Збірник наукових праць) / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Редкол.: Відп. ред. акад. НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2005. – Вип. 6 (LVI). – 634 с.
5. Петухова О. М. Інвестування: навч. посіб. / О. М. Петухова. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 336 с.
6. Третяк Н. М. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні [Електронний ресурс] / Н. М. Третяк // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 165-170 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2013_3_24
7. Любімов В. І. Інвестиційне середовище та його роль у залученні прямих іноземних інвестицій [Електронний ресурс] / В. І. Любімов // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 13. – С. 4-6. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2009/3.pdf
8. Горбань О. М. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. / О. М. Горбань, В. Є. Бахрушин. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 204 с.